

DOROMB

Közköltészeti tanulmányok 4.

Szerkesztő
CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN

reciti
Budapest • 2015

Készült az OTKA 104758. sz. pályázat támogatásával
az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetében

Könyvünk a Creative Commons
Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 2.5 Magyarország Licenc
(<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/hu/>)
feltételei szerint szabadon másolható, idézhető, sokszorosítható.
A köteteink honlapunkról letölthetők. Éljen jogaival!

ISSN 2063-8175

Kiadja a *reciti*, az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetének
recenziós portálja • www.reciti.hu
Borítóterv, tördelés, korrektúra: Szilágyi N. Zsuzsa
Nyomda és kötetészet: Kódex Könyvgyártó Kft.

Rímtoposzok, rímbokrok és gyülekezeti éneklés

A Kérlek, keresztyén ember... (RPHA 736) egy variánsáról

Doktori dolgozatomban¹ a XVI. század közepi, XVII. század eleji nyomtatott és kéziratos forrásokban fellelhető gyülekezeti énekek (118 ének) variánsait hasonlítottam össze² azzal a céllal, hogy megállapítsam, milyen szövegváltozási tendenciák jellemzik az anyagot. Egyrészt a nyomtatott és kéziratos protestáns gyülekezeti énekhagyomány apparátuskészletét, paratextusait érintő változásait vizsgáltam: a címadási jellemzőket és a nótajelzést érintő módosulásokat. A szöveget érintő változások közül a kolofonok, az akrosztichonok, a rím és a ritmus változásán túl kitértem az értelemváltozások lehetséges okaira, a beszé-

* A szerző az OTKA K 109227. sz., *A XVII. századi magyar vers repertórium*a c. kutatási projekt résztvevője.

1 HEVESI Andrea, *A XVII. századi unitárius énekeskönyvek gyülekezeti énekanyaga és a XVI. századi, XVII. század eleji protestáns gyülekezeti énekhagyomány*, PhD-disszertáció, kézirat, Szeged, 2015; <http://doktori.bibl.u-szeged.hu/2777/>. Egy fontos dogmatikai változástípusról részletesen: Uő, *Adalékok a Bölöni-kódex történetéhez*, ItK, 119(2015), 239–247.

2 A dolgozat az 1602–1615 között Kolozsvárott megjelent unitárius énekeskönyv (RMNy 983) 118 gyülekezeti énekét vette alapul, s vetette össze az alábbi nyomtatványokban megtalálható variánsokkal: RMNy 160 (1560–1561, Óvár, Kassa, Debrecen, prot.); RMNy 222 (1566, Váradi, prot.); RMNy 264 (1569, Debrecen, ref.); RMNy 276. (1570, Debrecen, ref.); RMNy 353 (1574, Komjáti, evang.); RMNy 429 (1579, Debrecen, ref.); RMNy 513 (1582, Detrekő, evang.); RMNy 640 (1590, Debrecen, ref.); RMNy 713 (1593, Bártfa, evang.); RMNy 886 (1602, Debrecen, ref.); RMNy 965 (1602–1614, Bártfa, evang.); RMNy 1037 (1612, Oppenheim, ref.). – A kéziratos források közül a következőkben voltak fellelhetők nagyobb számban a vizsgált énekek variánsai (S = *A magyar kéziratos énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája, 1542–1840*, összeáll. STOLL Béla, 2., jav., bőv. kiad., Bp., Balassi, 2002; tételszámmal): S 25 (*Detsi-kódex*, 1609–1613); S 30 (*Bölöni-kódex*, 1615–1621); S 143 (*Csonka antifonálé*, 1607–1632); S 27 (*Vasady-kódex*, 1613–1615 k., megsemmisült, másolata Dézsi Lajos hagyatékában: Szeged EK Ms 00834); S 40 (*Kuun-kódex*, 1621–1647); S 1009 (*Kassai István toldaléka*, 1629).

Az összevetések során – mivel a kiválasztott énekek unitárius nyomtatványban találhatók meg – a XVII. századi unitárius nyomtatványok közül a következők énekvariánsait is felhasználtuk: RMNy 1541 (1632, Kolozsvár); RMNy 1615 (1635, Kolozsvár); RMK I. 965 (1660, Kolozsvár, halotti); RMK I. 1503 (1697, Kolozsvár); RMK I. 1504. (1697, Kolozsvár, halotti); RMK I. 1558–1559 (1700, Kolozsvár). Számoltunk továbbá a mára már elveszett, 1623-ban megjelent, magánhasználatra szánt unitárius énekeskönyvvel is (RMNy 1290), mivel ismerjük annak incipitjegyzőkét: VÁRFALVI NAGY János, *Az unitáriusok énekeskönyveiről*, Keresztény Magvető, 1871/2, 93–126.

lő (jelen esetben inkább éneklő) személyének alakulására és a strófacserékre, a strófák kikopásának és betoldásának kérdéskörére is. Jelen tanulmány egy konkrét példán keresztül igyekszik szemléltetni a rímtoposzok, rimbokrok és a gyülekezeti éneklés témakörét.

I. A rímtoposz és Rimay János versei

Imre Mihály monográfiája³ részletesen bemutatja Rimay János Ó, *szegény megromlott...* kezdetű énekének első strófájában található *nép-szép-kép-ép* rím toposszá válását. Rimay ezzel a rímtoposszal [a] „Querela Hungariae toposz szuggesszív lírai változatát teremti meg”.⁴ S valóban, ezeket a rímeket a legtöbb esetben az alakuló hazafias-politikai költészet fogja alkalmazni, s ezáltal válik a rímtoposz tematikussá.

Rimay később igen nagy népszerűségnek örvendő rímeit⁵ az első között Thordai János használja fel az unitárius zsoltárfordítások során még Rimay életében, 1627 körül.⁶ Imre Mihály számadatai alapján Thordainál tizenkilenc alkalommal szerepel az említett rímtoposz, de már variálja is azt. Noha a Thordai-zsoltárparafrázisok nem tekinthetők a hazafias vagy a politikai költészet darabjainak, a szűkebb kontextusban zömmel mégiscsak a zsidóság hazájára vagy az ellenségeikre vonatkoztatott rímtoposz valamelyest rokon az eredeti tartalmi háttérrel.

Ilyen, már a *lép* szóval is bővített rímtoposz jelenik meg a 94. zsoltár hatodik strófájában:

Oh, balgatagságban megvakult bolond nép!
Keserű méreggel megtöltött ondok lép,
Miért lehetsz olyan, mint egy faragott kép?
Nincs-é okosságod, bolond észre költ nép?⁷

3 IMRE Mihály, „Magyarország panasza”: *A Querela Hungariae toposz a XVI-XVII. század irodalmában*, Debrecen, Csokonai, 1995 (Csokonai Könyvtár, 5).

4 *Uo.*, 263.

5 Imre Mihálytól némiképp eltérő módon nem a rímtoposz dimenziójában, hanem a Rimay-versek hagyományával, ill. hagyományozódásával hozza összefüggésbe a fejezet által is felvetett problémát SZIGETI Csaba, *A Rimay-vershagyomány a XVII. században*, ItK, 86(1982), 614–619; UÓ, *Appendix Balassiana: Kronológia, tradíció, hagyománytudat a XVII. századi Balassi-követő nemesi költészetben*, ItK, 89(1985), 675–687.

6 IMRE, *i. m.*, 254–255.

7 *Az unitáriusok költészete*, kiad. STOLL Béla, TARNÓC Márton, VARGA Imre, Bp., Akadémiai, 1967 (Régi Magyar Költők Tára, XVII. század: 4; a továbbiakban: RMKT XVII/4), 149. sz.

Látható, hogy itt a *kép* szó már az eredeti, 'fegyver' jelentése⁸ helyett a *faragott kép* értelemben használatos.

Az *Ó, szegény megromlott...* incipitű Rimay-versnek egyébként más rímei is visszaköszönnek a Thordai-zsoltárookban. A 95. zsoltár utolsó strófája a következő:

A hűtlenség, engedetlenség mindent az Isten kedvétől megfosztott,
A boldogságban, nyugalomban senkinek a bűn soha részt nem osztott.⁹

A Rimay-vers utolsó előtti versszakában az *osztó-fosztó* rím más értelemben fordul elő, tehát Thordai a jelentésen itt is módosít.

Szintén az *Ó, szegény megromlott...* kezdetű versben, az utolsó strófában található meg a *felem-telem-velem-jelem* rím, amelynek az utolsó rímpárja Thordai 119. zsoltárában is megvan:

Ez földön amíg bujdosom, addig szólj, beszélj én *velem*,
Ezt beteg szívem, álítja kedvem, hogy szód légyen *jelem*.¹⁰

Thordai a zsoltáraiban előszeretettel alkalmazott Rimaytól vett rímeket, szóképeket, alakzatokat, ahogyan erre már Zentai Mária rámutatott.¹¹ A különböző poétikai, retorikai eljárásokat azonban érdekes módon nemcsak az istenes és/vagy a hazafias hangvételű Rimay-szövegekből veszi át Thordai, hanem ahogyan az említett tanulmányban olvashatjuk,¹² a szerelmes és egyéb témájú versekből is merítenek a zsoltárok.

Az imént idézett *velem-jelem* rím visszaköszön a 86. zsoltár hatodik versszakában is, bár itt egyes szám második személyű raggal:

Nincsen tehozzád hasonló Isten, senki nem ér *veled*,
Nagy hatalmadról és jó voltodról mindenütt sok *jeled*.¹³

Rimay *Negyedik* verse, a *Mi lelt? Azt kérdehetnéd...* kezdetű énekének 5. versszaka használja először a *bírt-írt-hírt* rímet. Thordai 63. zsoltárának hatodik vers-

8 Vö. Ács Pál, „Mit jegyez ez a kép?": Egy Rimay-sor értelmezése = *Mint sok fát gyümölcscsel...: Tanulmányok Kovács Sándor Iván tiszteletére*, szerk. ORLOVSZKY Géza, Bp., ELTE Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszék, 1997, 29–34.

9 RMKT XVII/4, 150. sz., 313.

10 *Uo.*, 174. sz., 349.

11 ZENTAI Mária, *Rimay-hatás Thordai János zsoltáraiban*, Acta Historiae Litterarum Hungaricarum, 13(1973), 111–123.

12 *Uo.*, 123.

13 RMKT XVII/4, 141. sz.

szaka átveszi e rímeket, ám ismét módosít a szavak jelentésén. Rimay szerelmes verse a következőképp használja a rímeket:

Látnád, nem csudálnád, hogy engemet megbírt,
Mert ő ábrázatja mintegy arannyal írt,
Ékes állapotja felülmúl minden hírt.¹⁴

Az *ír* szó az írás gondolatköre helyett Thordainál gyógyító *ír* értelemben jelenik meg:

Az te szerelmed szívemnek kövér sír,
Törvénybéli ígéreted kedves hír,
Bűneimnek szent lelked gyógyító ír,
Kegyelmed énbennem minden bűnt megbír.¹⁵

Látható, hogy itt már a szerelmes tematikájú énekek rímeiből is kölcsönöz Thordai a zsoltárokhoz. Ugyanez a helyzet a 24. zsoltár 4. versszakában és a 99. zsoltár 7. strófájában is: a *Szólítván nevemen...* kezdetű, *Első* Rimay-vers 1. versszakának egyik rímpárja a *szavát-javát*:

Szólítván nevemen
Venus asszony engem,
Kezdé haraggal *szavát*:
Csak te vagy-é, úgymond,
Oly eszes vagy oly bolond,
Hogy én hatalmam *javát*
Kis szóddal sem kéred,
Sőt ottan keröled
Szerelem tág *hálóját*?¹⁶

Ez a rímpár az általunk átnézett, ismert anyagban Rimaynál fordul elő először, majd Thordainál kiegészítve találjuk meg a 24. zsoltárban:

Esküvéssel nem csalja meg soha atyjafiat,
Amit fogad, megállja és megtökéli *szavát*,
Csalárdul nem öregbíti, sem nem bírja *javát*,
Az özvegyet megbecsüli, segíti az árvát.¹⁷

14 RIMAY János *íráσαι*, szöv. gond., utószó Ács Pál, Bp., Balassi, 1992 (Régi Magyar Könyvtár: Források, 1), 62.

15 RMKT XVII/4, 118. sz., 257.

16 RIMAY, *i. m.*, 57.

17 RMKT XVII/4, 79. sz., 191.

A 99. zsoltárban e két szó más szavakkal párosítva jelenik meg rímként:

Úristen, meghallád a te néped szavát,
És megadád neki az ő ígért jóvát,
Irgalmasságodnak felemeléd szarvát,
Felségednek fogytig hogy ne látnák bűvát.¹⁸

Összegezve az eddig hozott néhány példát – noha Thordai és Rimay között még számtalan rímbelei áthallás található – azt mondhatjuk, hogy a Thordai-zsoltárok témára való tekintet nélkül használják fel Rimay rímeit.

II. Szava-sava-tava-java: egy nem tematikus rimbokor

A következőkben egy olyan rímnégyesről lesz szó, amely nem futott be olyan nagy ívű karriert, mint az Imre Mihály által bemutatott *nép-szép-kép-ép* rímtoposz¹⁹ vagy a Kovács Sándor Iván által ismertetett, szintén Rimaytól származó *szelence-kemence-Velence* rimbokor,²⁰ ám közvetett eredete talán szintén Rimayhoz vezethet vissza.

A *Bónis Ferenc keserves énekeként* ismert, *Feketített gyásszal beborult magyar nép...* kezdetű ének²¹ az akrosztichonja alapján a Wesselényi-féle összeesküvés után kivégzett Bónis Ferenc írta a kolofon alapján 1671-ben, a halála előtt két héttel. Már Imre Mihály monográfiája felhívja a figyelmet Rimay rímtopozsának használatára, az 1. strófa rímei ugyanis a következők: *nép-ép-tép-kép*.

A vers illeszkedik is ahhoz a tematikához, amelyben a rimbokor állandósul: Bónis Ferenc a hazájáért érzett aggodalmát énekli meg a családjától és hazájától búcsúzó énekben. Az ének 28. strófája a következő:

A te igaz hited világ hitvány java,
El ne szakaszthassa tőled hímes szava,
Sok kísértetekben legyen ízes sava,
Így nem árt lelkednek pokol forró tava.

E négy rimből kettő (*javát-szavát* formában) már Rimaynál előfordult az *Első* versben, ahogyan azt bemutattuk, s Thordai is használta e rímet az unitárius

18 Uo., 154. sz., 318.

19 IMRE, *i. m.*, 239–274.

20 KOVÁCS Sándor Iván, *Szelence – kemence – Velence: Egy Rimay-rímtoposz diadalmenete és bukása*, Újhold évkönyv, 1988/1, 362–385.

21 Kiadása: *A kuruc küzdelmek költészete*, kiad. VARGA Imre, Bp., Akadémiai, 1977, 18. sz., 63.

zsoltárokbán. Rimay után Thordainál, majd utánuk egyetlen egyszer, Gyöngyösinél találkozunk megváltoztatott ragos formában e rímmel, a *Porábúl megéledett Főnix Első könyvének* ötödik részében, a 49. versszakban.

Ne higgyen bizonyost akarki *szavára*,
Hogy bízott reménye forduljon *javára*.²²

Gyöngyösi tehát ismét szerelmes tematikánál alkalmazza, ám Bónis Ferenc énekében a hazához szóló strófák között található meg, immáron két újabb rímsszóval (*sava, tava*) kiegészülve.

A rím ezek után ismét páros formában, most *javát–savát* formában, s Thordai zsoltárához hasonlóan az *árvával* egészül ki a rím Cserei Mihály 1691. március 19-ére szóló naptárversében:²³

Nem közlöttem velem világ semmi *javát*,
Sőt úgy tartott, mint egy elhagyatott *árvát*,
Sok keserűséggel nyeltem búknak *savát*,
Isten, tudom, végre megszánja *szolgáját*.

A történetíró Cserei Mihály azonban nemcsak a két elemből álló rímet használja: a Zrínyi Ilona nevére írott heroidáiban (*Eredj, siess, kérlek... és Isten hozzád, szívem...*) már konkrétan egyezik a rím négy eleme azzal, amelyet Bónis Ferenc búcsúénekében találunk:²⁴

Megadja az Isten magyar kívánt *javát*,
Noha most érzi inségeknek *savát*,
Ám ússza csak által nyomorúság *tavát*,
Meghallom gyönyörű szeretőmnek *szavát*.

Látható, hogy a rímpár Rimay szerelmes költészetében fordul először elő, majd Thordai zsoltáraiban találkozhatunk vele. Ezután Gyöngyösi István Kemény Jánosról szóló heroidájában szintén szerelmes kontextusban fordul elő, majd a zsoltárokat idéző hangvételű, a tavasz ellenére belső nyomorúságban szenvedő lírai ént megszólaltató Cserei-naptárversben, 1691-ben. Négyes rímként először

22 GYÖNGYÖSI István, *Porábúl megéledett Főnix, avagy Kemény János emlékezete*, szöv. gond., jegyz. JANKOVICS József, NYERGES Judit, utószó JANKOVICS József, Bp., Balassi, 1999 (Régi Magyar Könyvtár: Források, 10), 50.

23 A teljes verset közli FERENCZI Zoltán, *Cserei Mihály néhány ismeretlen verse 1690–98-ból*, ItK, 1(1891), 437–455.

24 A szövegközlés és az adatok forrása: TARNAI Andor, *Nemesi költészet = A magyar irodalom története*, II, szerk. KLANICZAY Tibor, Bp., Akadémiai, 1964, 440–441.

Bónis Ferenc énekében, 1671-ben találkozunk a *szava-sava-java-tava* rímmel, majd újfent Cserei Mihály használja fel a Zrínyi Ilona nevére írott heroidájában, melyben a haza és a szerelem is megjelenik.

A négyes rímek egyszeri vagy egy szerzőnél való megjelenését még nem is feltétlen kellene topikusnak gondolnunk, hiszen Cserei Mihály feltehetően jól ismeri a korai kuruc darabokat, Rimayt és Gyöngyösit is. Éppen ezért még nem feltétlen beszélhetnénk toposzról, elképzelhető lenne pusztán egy a „magasabb” irodalmi szinten, de legalábbis nem a közköltészeti szférában lejátszódó átvételt feltételeznünk.

A rímek megjelennek viszont az 1697-es unitárius énekeskönyv egy olyan énekében is, amely a század elejétől kezdve kizárólag unitárius környezetben hagyományozódik. A tisztán unitárius forrásokban található énekanyag sajátja, hogy az egyes (kéziratot és nyomtatott) hordozókon alig mutat variabilitást. Az unitárius énekek legfeljebb csak dogmatikailag változnak az egyes kiadásokban, másolatokban, ez a változás pedig általában azt a kérdést érinti, hogy Jézus Krisztus az Atyával egyenrangú, avagy az Atya által küldetett, mondhatni alárendelt szerepben fordul elő. A *Kérlek, keresztyén ember, hallgasd meg a jókat...* kezdetű, csak unitárius forrásban megtalálható ének (RPHA 736) is mutatja ezt a tendenciát.

Az ének kéziratot forrásai a *Bölöni-kódex* és a *Csonka antifonálé*, nyomtatott kiadásai pedig az unitárius gyülekezeti énekeskönyvek: az 1602–15 közötti, az 1632-es és az 1697-es kolozsvári kiadások. Néhány apró toldalékbeli eltérést tartalmaz a *Bölöni-kódex* a többi variánshoz képest – ami már csak a földrajzi távolság miatt is érthető, hiszen a többi, kolozsvári keletkezésű unitárius forrástól távolabb, Háromszéken jegyezték le az éneket. Ezen kívül csupán a dogmatikai összefoglalót tartalmazó záró strófa módosult. Az 1602–15 közötti kiadás variánsában az első két sor a következő:

Dicsértessél, Úristen, az magas mennyekben,
Te áldott szent fiaddal, Krisztussal egyemben [...]

Ezt a variánst meghagyja a *Csonka antifonálé* is – melyről meg kell említenünk, hogy igen gyakran követi az első (1602–15 között megjelent) unitárius gyülekezeti énekeskönyv variánsait ott is, ahol az 1632-es kiadás eltér attól. A *Bölöni-kódex* az Atya és a Fiú egyforma, egyenrangú tisztelését megváltoztatja, így a második sor a következő: *te áldott szent fiadnak, Krisztusnak általa*. A Krisztus által lesz tehát az Atya dicsérve. Az 1632-es kiadás az *egyemben*, azaz egyenlő mértékben kifejezést fogja csupán kicserélni arra, hogy az Atya és Krisztus *mindenben* dicsértessék, eltűnik tehát az egyenlő mértékű tisztelet. Az 1697-es kiadás második sora újabb variánst közöl: *te áldott szent fiaddal, Krisztussal az égben...* lesz.

Ezen és néhány, a *Bölöni-kódex* variánsában található toldalékváltozáson kívül azonban van egy olyan eltérés is az 1697-es kiadásban, amely nem jellemző az unitárius énekek szöveghagyományára. Az Úr által az embernek adatott jókat ismertető ének 10. versszakát az 1697-es kiadás ugyanis kicseréli egy új, de mondanivalójában gyakorlatilag teljesen azonos strófára. Ilyen eljárásomóddal az unitárius anyagon belül nem találkozunk másutt, legfeljebb a dogmatikailag problémás strófák változtatásával.

A 10. versszak az 1602–15 körüli kiadásban – s a többi forrásban is, az 1697-es kiadást kivéve – a következő:

Jó embernek beszéde, melynek vagyon haszna,
Másnak jó erkölcsére vagyon oktatása.
Ezekkel egyetemben ott vigasztalása,
Mint a jól főtt éteknek vagyon ízi, haszna.

Az 1697-es kiadás 10. versszaka mondandójában ugyanaz, de poétikailag mégis csak jobban megszerkesztett:

Jó az bölcs embereknek is helyén mondott szova,
Melyben van tanúságnak s jó tanácsnak sava,
Lelki vigasztalásnak fogyhatatlan tava,
Kiből foly együgyűknek üdvességes java.

Az 1697-es unitárius énekeskönyv tehát felhasználja a Rimaynál és az ő nyomán Thordainál már félig meglévő, majd a Bónis Ferenc keservében, s annak nyomán Cserei Mihály szövegében kiteljesedő *szava-sava-tava-java* rímbockrot.

Ha most nem idézzük is fel a rímbockor előzményeit, annyira emlékezhetünk, hogy a személyes vallásosság kifejeződése mellett a hazától és a családtól búcsúzó korai kuruc kori darabból még témához is illeszkedően veszi át a rímeket Cserei Mihály a raboskodó Zrínyi Ilona nevében írott verses levélbe. Most viszont a tanítók munkájáról megemlékező strófában kap helyet a rím, egy tisztán unitárius forrású gyülekezeti énekben, a téma tehát megváltozik. Azt nem tudhatjuk biztosan, hogy ez a strófa miért kerül bele az 1697-es gyülekezeti énekeskönyvbe. Valószínűsíthetjük viszont, hogy Bónis Ferenc éneke s a korai kuruc kori énekek igen népszerűek lehettek a közösségek körében. Így feltehetően a gyülekezet is ismerhette a darabot (vagy akár más darabokat), ahol a rímbockornak mind a négy eleme előfordult.

Noha az unitárius egyháznak, az unitáriusoknak nem volt közük sem a Wesselényi-féle összeesküvéshez, sem a kuruc mozgalmakhoz, úgy tűnik, a kuruc témájú szövegek népszerűek voltak unitárius körökben is. Ezt szemlélteti Csörsz Rumen Istvánnak a *Győzhetetlen én köszálam* kezdetű XVIII. századi ének variánsait tár-

gyaló tanulmánya, amely rávilágít arra, hogy egy eredetileg katolikus nagyheti, bűnbánó fohász bujdosóénekké válása után elsősorban unitárius kéziratokban hagyományozódik tovább, az unitárius dogmatikai elveknek megfelelően.²⁵

Az rimbokor unitárius gyülekezeti énekbe emelése arról tanúskodhat, hogy az unitáriusok már igen korán, a XVII. század végén is jól ismerték ezeket a később nagy népszerűségnek örvendő darabokat, s felhasználták azok poétikai megoldásait.

Függelék

Az alábbiakban az RPHA²⁶ anyagát saját kiegészítésekkel bővítve megadjuk a forrásokban található variánsokhoz tartozó bibliográfiai adatokat, majd modernizált átíratban, főszövegben közöljük az 1602–1615 között Kolozsvárt megjelent unitárius gyülekezeti énekeskönyvben (RMNy 983) szereplő szövegvariánst, s lábjegyzetben hozzuk az egyes változatok eltéréseit.

RPHA 736 *Kérlek, keresztyén ember, hallgasd meg a jókat* – A szentírásbeli jókról

Szerzője ismeretlen, nem dedikált. Idegen minta: nincs azonosítva. Nincs akrosztichonja. Nincs kolofon. Keletkezési idő nem később, mint 1600.

Modern kiadása: RMKT XVII/4, 63–65.

a13(7,6), a13(7,6), a13(7,6), a13(7,6)

Kéziratos forrásai:

Bölöni-kódex (1615–1621, S 30), 140^v, *A szentírásbeli jókról* címmel, majd: *Summája az egész Szentírásnak*. Nótajelzés: *Tanúságtokra szólok*.

Csonka antifonálé (1607–1632, S 143), 61^v, a *Sequuntur...* részben, az első abc-rendben. Cím nélkül.

Toroczkai Máté graduálja (1601, S 1005).

25 Csörsz Rumen István, *Rákóczi halála nagy pénteken – Mikestől a közköltészetig = Író a száműzetésben: Mikes Kelemen*, szerk. Tüskés Gábor, mts. Csörsz Rumen István, HEGEDŰS Béla, LENGYEL Réka, Bp., Universitas, 2012 (Historia Litteraria, 28), 226–236.

26 <http://rpha.elte.hu/rpha/id/0736> (2015. 09. 02).

Nyomtatott kiadásai:

Kolozsvár, 1602–1615 (RMNy 983), 483, a *Szép külömb-külömbféle énekek* között, cím: *A szentírásbeli jókról.*

Kolozsvár, 1632 (RMNy 1541), 434, a zsoltár és egyéb énekek között, cím: *MÁS.*
Nótajelzés: *Szertelen rút dolog volt...*

Kolozsvár, 1697 (RMK I 1503), 291. a zsoltár és egyéb énekek között, cím: *MÁS.*
Nótajelzés: *Szertelen rút dolog volt...*

Szövegközlés (RMKT XVII/4, 28. sz. nyomán):

Kérlek, keresztyén ember, hallgasd meg az jókat,
Melyeket a Szentírás ad, nagy lelki jókat,
Melyekkel vigasztalhadd²⁷ örökké magadat,
És boldoggá teheted Istennel magadat.

Jó az Isten azoknak, kik őbenne bíznak,
És teljes életekben hozzá ragaszkodnak,
És az ő szükségükben hozzá fohászkodnak,
És minden nyavalyában²⁸ csak őtőle várnak.

Jó az Istennek lelke, és gyönyörűséges,
Az megrettent szívőknek felette szükséges,
Az keserves lelkeknek igen édességes,
És lelki szegényeknek szívben üdvességes.

Jó az Úr Jézus Krisztus, Istennek szent fia,
Tőle nekünk adatott az mi váltságunkra,
Ki a bűnben esteket hozzája fogadja,
És kegyesen elhíja poenitenciára.

Jó az Evangélium, Istennek beszéde,
Mennyből aláhozott, adatott előnkben,
Angyaloknak öröme, népeknek vezére
És Isten országára mutató igije.

27 *Böloni-kódex:* vigasztaljad

28 *Böloni-kódex:* nyavalyájukban

Jó az Isten országa, mely reánk árada,
Krisztus által hozaték vidámulásunkra,
És az apostoloktól terjede világra,
Hogy lenne pogánoknak világosságokra.

Jó az Isten törvénye és minden beszéde,
Mely az embert vezérli az ő életében,
Hogy Istennek félelme legyen ő szívébe,
És lehessen őneki mindenben kedvében.

Jó a keresztyéneknek egymás-szeretetek,
Az igaz hitben való tiszta egyességek,
Jó az atyfiaknak szép egyenességek,
És a házastársuknak köztük békességek.

Jó az ember élete Istennek kedvére,
És ő áldott nevének dicsőítésére,
És felebarátinknak ő segítségekre,²⁹
Mindeneknek életben ő épületire.³⁰

Jó embernek beszéde, melynek vagyon haszna,
Másnak jó erkölcsére vagyon oktatása.
Ezekkel egyetemben ott vigasztalása,
Mint a jól főtt éteknek vagyon ízi,³¹ haszna.

[~ Jó a bölcs embereknek is helyén mondott szava,
Melyben van tanúságnak s jó tanácsnak sava,
Lelki vigasztalásnak fogyhatatlan tava,
Kiből foly együgyűknek üdvességes java.]³²

Azért valaki akar jókban³³ részes lenni,
Üdvességes életet magának foglalni,
Nézzen e szent igikre, vegye jól eszébe,
Hogy lehessen lelkének örök üdvessége.³⁴

29 *Bölöni-kódex*: segítségére

30 *Bölöni-kódex*: épületekre

31 *Csonka antifonálé*: ízi s'

32 Ez a strofa szerepel az előző helyett az 1697-es kolozsvári unitárius énekeskönyvben.

33 *Bölöni-kódex*: jóban

34 *Csonka antifonálé*: dicsősége

Dicsértessél, Úristen, az magas mennyeekben,
Te áldott szent fiaddal,³⁵ Krisztussal egyemben,^{36, 37}
Angyali sokaságnak fényes seregében,
Földön lakó szenteknek gyülekezetiben.

35 a *Bölöni-kódex* ezt hozza, majd javítja: fiadnak

36 1632, Kolozsvár: mindenben; 1697, Kolozsvár: az égben

37 a *Bölöni-kódex* ezt hozza, majd javítja: Krisztusnak általa